CZU: 347.7:334.012:347.427

ÎNTREPRINDEREA CA UN COMPLEX PATRIMONIAL UNIC

THE COMPANY AS A UNIQUE HERITAGE COMPLEX

CALENIC Alexandr
Universitatea de Stat din Moldova
E-mail: alexandrvscalenic@gmail.com

Noțiuni generale. Totalitatea de bunuri pe care întreprinzătorul le foloseşte în desfăşurarea activităţii sale de întreprinzător, reprezintă o întreprindere. O activitatea aducătoare de profit derulează cu succes dacă este desfăşurată prin intermediul unei întreprinderi.

Întreprinzătorul şi întreprinderea sa se comportă ca subiect şi obiect. În majoritatea cazurilor deținători ale întreprinderilor sunt persoanele juridice cu scop comercial (societăți cu răspundere limitată, societăți pe acţiuni, cooperativele ş.a.), dar întreprinderea poate să aparţină şi întreprinzătorilor individuali, gospodăriilor ţărăneşti (de fermier).

Întreprinderea reprezintă în sine nu doar un patrimoniu sau un bun oarecare, dar se manifestă ca un complex de bunuri, funcţional şi bine organizat, în care toate elementele sunt folosite de către întreprinzător pentru desfăşurarea cu succes a activităţii sale de antreprenoriat (genului de activitate). În cadrul complexului, diferitele categorii de bunuri ale proprietarului formează o anumită unitate juridică – întreprinderea privită ca complex patrimonial unic, întreprinderea ca obiect al drepturilor civile [9, p.183].

Întreprinderea ca complex patrimonial este reglementată în legislaţia multor state, doar că denumirea acesteia este diferită, de la un stat la altul, şi anume: fonds de commerce (Franţa, Belgia), azienda (Italia), Handelsgeschäft, Handelsgewerbe (Germania), fondul de comerţ (România). Este important să cunoaştem că „fond de comerţ” şi „întreprinderea ca un complex patrimonial unic” nu reprezintă unul şi acelaşi lucru. De aceia, în literatura juridică ele sunt examinate în mod comparativ şi nu sunt identificate [7, p.184-185].

Întreprinderea în sens juridic se deosebeşte de înţelesul economic al întreprinderii în care aceasta este privită ca loc de interacţiune a factorilor de producţie. Or, din punct de vedere juridic nici întreprinzătorul şi nici salariaţii nu fac parte din componenţa întreprinderii. De asemenea, din componenţa întreprinderii nu face parte licenţa, obţinută de către întreprinzător pentru desfăşurării unor genuri de activitate.

Evident că în sens juridic, noţiunea de întreprindere nu poate fi identificată cu nici-un obiect industrial-tehnologic, cum ar fi uzina sau fabrica. Într-un sens mai larg, întreprinderea reprezintă orice afacere legal organizată, aparţinînd unui anumit întreprinzător.

Semnificaţia de întreprindere ca complex patrimonial unic (obiect al drepturilor civile) este necesar a fi delimitată de întreprinderea subiect, la care se face referire în art. 3 din Legea cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi [4] (întreprinderea constituie un agent economic cu firmă (titulatură) proprie având statut de persoană fizică sau persoană juridică, fondată de către întreprinzător în modul prevăzut de lege). În acest caz, conceptul de întreprindere este privit ca formă organizatorico-juridică de desfăşurare a activităţii de întreprinzător şi ca subiect de drept. Cu alte cuvinte, în baza Legii cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi semnificaţia întreprinderii este identică cu aşa noţiuni ca „comerciant”, „întreprinzător”, „agent economic”. În aşa mod, în

legislaţia Republicii Moldova noţiunea de întreprindere ca formă organizatorico-juridică a activităţii de întreprinzător (agentul economic) şi noţiunea de întreprindere - complex patrimonial sunt diferite şi nu trebuie confundate.

Normele juridice cu privire la întreprinderea - complex patrimonial constituie o instituţie juridică specifică în componenţa dreptului civil şi dreptului afacerilor [8, p.135].

În legislaţia Republicii Moldova lipseşte definiţia legală a întreprinderii ca complex patrimonial, în schimb există unele reglementări speciale, precum: vînzarea-cumpărare întreprinderii ca complex patrimonial unic (art.art. 1185-1190 Cod civil), gajul întreprinderii (art. 704-706 Cod civil), vânzarea întreprinderii (afacerii) debitorului în cazul insolvabilităţii (art. 129 Legea insolvabilităţii), privatizarea întreprinderilor de stat sau întreprinderilor municipale (Legea privind administrarea şi deetatizarea proprietăţii publice) şi altele.

În aşa mod, în legislaţia Republicii Moldova întreprinderea este definită ca obiect al tipurilor speciale de raporturi juridice civile, aceasta fiind capabilă să reprezinte, de asemenea, şi obiectul obligaţiilor în cazul locaţiunii, leasing-ului, concesiunii, franchising-ului, administrării fiduciare, transmiterii în uzufruct, în calitate de aport la capitalul social și în cazul transmiterii din subordinea unei autorităţi publice în subordinea unei alte autorităţi publice.

Trăsături juridice și particularități ale întreprinderei ca un complex patrimonial unic. Din conținutul unor norme cu privire la întreprinderea - complex patrimonial, pot fi deduse în mod doctrinar trăsăturile juridice și particularitățile ale acesteia, cum ar fi: complexitatea şi eterogenitatea componenței, destinația specială a complexului patrimonial, funcționalitatea, capacitatea de a fi exploatată, alienabilitatea, capacitatea de a fi determinată în expresie valorică și cantitativă (cu ajutorul mijloacelor de evidență contabilă, auditului, evaluării), valoarea unicală şi nefungibilitatea.

Întreprinderea - complex patrimonial este un exemplu tipic al patrimoniului în forma sa clasică complexă, deoarece reprezintă un ansamblu special de drepturi patrimoniale și obligațiuni ale întreprinzătorului, prezentate ca suma valorilor active și pasive, strîns legate între ele (art. 453 al Codului civil al RM [2]). În sfera patrimonială, întreprinderea este o continuare specifică a persoanei întreprinzătorului și determină statutul acestuia ca întreprinzător real, și nu de întreprinzător nominal. Întreprinderea, ca exemplu de patrimoniu complex, intră sub incidenţa regimului juridic al universalității de fapt (art. 472 al Codului civil al RM), deoarece poate include în componența sa pluralitatea de bunuri corporale și incorporale de orice fel.

Complexitatea şi caracterul eterogen al componenţei întreprinderii constitue caracteristicile juridice ale întreprinderii ca complex patrimonial. În cazul definiri juridice a noţiunii de întreprindere ca complex patrimonial, enumerarea elementelor componenţei acesteia nu este necesară deoarece ansamblul părţilor componente ale fiecărei întreprinderi concrete depinde nu de circumstanţele juridice, ci de cele de fapt şi de condiţiile de practicare a unui sau altui tip de activitate de antreprenoriat în anumite sectoare ale economiei.

În cadrul complexului patrimonial al întreprinderii elementele corporale (lucruri) nu predomină obligatoriu asupra celor incorporale. Elementele incorporale (denumirea de firmă şi alte obiecte proprietăţii intelectuale, bonne chanse) sunt cele mai importante părţi ale întreprinderii exploatate.

Cele mai importante caracteristici juridice ale întreprinderii ca obiect al drepturilor civile sunt alienabilitatea și capacitatea de a se afla în circuitul civil. Consolidată în legislația națională, construcția juridică a universalității de fapt (art. 472 din Codul civil al RM) trebue să contribue la transferul concomitent al drepturilor la toate elementele eterogene (inclusiv pasivul) din

componența complexului patrimonial ca unui tot întreg. Transferul total sau parţial al elementelor componenței întreprinderii ca complex patrimonial, conform unui sau altui act juridic, pe lângă transferul unui anumit ansamblu de elemente corporale și incorporale, în mod obligatoriu trebuie să fie însoţit de garantarea și menținerea posibilității practicării de către dobânditorul întreprinderii a activității de antreprenoriat precedente sau altei.

Aşa cum reiese din legislaţia Republicii Moldova, întreprinderea ca obiect al drepturilor civile se echivalează cu un bun mobil [10, p.33].

Caracterizând dreptul subiectiv asupra întreprinderii, Codul civil al RM [2] interpretează întreprinderea în calitate de obiect al dreptului de proprietate (art.art. 1185, 1190 al Codului civil), însă, prin însăşi natura sa, întreprinderea ca un complex patrimonial unic, nu poate fi un bun (lucru), respectiv, în sens strict, nu poate constitui obiectul drepturilor reale. Având în vedere faptul aparținerii întreprinderii întreprinzătorului, exploatării întreprinderii doar în domeniul antreprenoriatului și destinației speciale a complexului patrimonial dat, dreptul subiectiv asupra întreprinderii este prestabilit de dreptul la desfășurarea activității de antreprenoriat [11, p.205].

Întreprinderea, care aparține întreprinzătorului (obiectul de drept sub aspect static) este un fenomen de fapt, ce depinde de realizarea reală a activității de antreprenoriat prin exploatarea a unei anumite universalități de elemente corporale (bunuri mobile și imobile) și incorporale (denumirea de firmă, marca, emblema comercială, secretul comercial, etc.) și reprezintă un obiect potențial al drepturilor civile. Întreprinderea devine obiectul circuitului civil (obiectul dreptului în dinamică) în cadrul raporturilor obligaționale; în acest sens întreprindrea ca obiectul drepturilor se formează doar în scopuri actelor juridice concrete, atunci când părțile acestora nu preferă transmiterea drepturilor corporative în formă de acțiuni sau cotă-parte în capitalul social ale persoanei juridice cu scop lucrativ.

Definiția. Întreprinderea ca un complex patrimonial unic este activitatea antreprenorială, organizată în mod cuvenit de întreprinzător cu diferite tipuri de patrimoniu (sau dobândită) și grevată de obligații, care reprezintă complexul patrimonial unic, capabil să fie un obiect unic al actelor civile în cadrul construcției de universalitate de drept.

Vânzarea-cumpărarea întreprinderii ca un complex patrimonial. Întreprinderea ca obiect de drepturilor civile poate fi vândută în tot complex unic. Conform art. 1185 din Codul civil [2], în baza contractului de vânzare-cumpărare a întreprinderii, vânzătorul se obligă să dea în proprietate cumpărătorului întreprinderea în calitate de complex patrimonial unic, cu excepţia drepturilor şi obligaţiilor inalienabile. Dreptul la denumirea de firmă, la mărcile de producţie şi la alte mijloace de individualizare a întreprinderii şi a producţiei acesteia, a lucrărilor şi serviciilor, precum şi dreptul de folosinţă asupra acestor mijloace de individualizare care-i aparţin în baza licenţei se transmit cumpărătorului dacă în contract nu este prevăzut altfel.

Părţile contractului sunt vânzătorul şi cumpărătorul. În calitate de vânzător, potrivit regulii generale, pot figura persoanele fizice sau persoanele juridice cărora întreprinderea le aparţine. În calitate de cumpărător pot fi persoanele fizice ce practică activitatea de întreprinzător precum şi persoanele juridice, de drept public (statul şi unităţile administrativ-teritoriale) şi privat [5, p.36].

Obiectul vânzării-cumpărării întreprinderii ca un complex patrimonial unic îl constituie întreprinderea în calitate de complex patrimonial unic, inclusiv bunuri mobile și imobile, precum active și pasive, dreptul la denumirea de firmă, la mărcile de producţie şi la alte mijloace de individualizare a întreprinderii şi a producţiei acesteia, a lucrărilor şi serviciilor.

Forma contractului de vânzare-cumpărare a întreprinderii, conform art. 1186 din Cod civil: contractul de vânzare-cumpărare a întreprinderii în calitate de complex patrimonial unic se încheie

în formă scrisă sub sancțiunea nulității. Dacă prin acordul părților contractante complexul patrimonial unic cuprinde bunuri pentru înstrăinarea cărora legea cere forma autentică (bunuri imobile), contractul se încheie în formă autentică. Anterior, conform legii, după autentificare notarială contractul trebuiea să fie înregistrat la Camera Înregistrării de Stat [6, p.47]). În literatura de specialitate poate fi întâlnită şi părerea că contractul de vânzare-cumpărare a întreprinderii ca un complex patrimonial ar trebui să fie încheiat în formă autentică, şi atât.

Componenţa întreprinderii şi valoarea ei se determină în baza actului (procesului-verbal) de inventariere întocmit în conformitate cu regulile inventarierii. Până la semnarea contractului, părţile trebuie să întocmească şi să examineze actul de inventariere, bilanţul contabil, concluzia auditorului independent asupra componenţei şi valorii întreprinderii, lista datoriilor vânzătorului incluse în componenţa întreprinderii cu indicarea creditorilor, caracterul datoriei, cuantumul şi termenele de executare a obligaţiilor. Predarea întreprinderii către cumpărător se efectuează în baza actului de predare, în care se indică datele despre bunurile predate, faptul că sunt înştiinţaţi creditorii, viciile întreprinderii. Dacă în contract nu este prevăzut altfel, dreptul asupra întreprinderii trece la cumpărător la data predării întreprinderii. Se consideră că întreprinderea este predată către cumpărător în momentul semnării actului de predare de către ambele părţi. Din acest moment, riscul pieirii sau deteriorării fortuite a întreprinderii trece la cumpărător. Dacă în contract nu este prevăzut altfel, dreptul de proprietate asupra bunurilor și drepturilor din componența întreprinderii trece la cumpărător conform dispozițiilor generale privind vânzarea bunurilor sau a drepturilor de acel tip.

În fiecare caz concret, preţul în contractul de vânzare-cumpărare se determină prin acordul de voinţă al părţilor. O importanţă deosebită la formarea preţului o are faptul dacă întreprinderea funcţionează sau se află în stagnare [1, p.62]. Preţul este determinat şi în funcţie de poziţia pe piaţă, locul amplasării (spre exemplu, în centru oraşului, la periferie etc), distanţa până la sursa de materie primă, clientela, vadul comercial, reclama, reputaţia, şansele de realizare a businessului pe viitor etc.

Gajul asupra întreprinderii. Conform noțiunea de gaj asupra întreprinderii (art.704 din Cod civil) gajul asupra întreprinderii în calitate de complex patrimonial se extinde asupra tuturor bunurilor mobile ale întreprinderii. Anterior, gajul de întreprinzător – gajul întreprinderii se extinde asupra întregului ei patrimoniu, inclusiv asupra fondurilor fixe şi circulante, asupra altor bunuri şi drepturi patrimoniale reflectate în bilanţul întreprinderii, dacă legea sau contractul nu prevede altfel.

Gajul asupra întreprinderii în calitate de complex patrimonial se extinde asupra tuturor bunurilor necesare funcţionării acesteia sau asupra unei părţi din bunurile ei, care ar permite cumpărătorului să-i asigure continuitatea funcţionării. Pentru perioada de valabilitate a gajului asupra întreprinderii, în contractul de gaj pot fi prevăzute restricţii în exercitarea de către debitorul gajist, a dreptului de dispoziţie asupra bunurilor care fac parte din obiectul gajului.

Gajul de întreprinzător în practică poate fi solicitat în cazul necesităţii de a asigura rambursabilitatea creditelor mari, atunci când întreprinzătorul ca debitor gajist oferă creditorului gajist întreaga sa afacere, inclusiv toate elementele corporale şi incorporale (întreprindrea ca un complex patrimonial unic) necesare pentru practicarea ei, sau o parte din afacere, ce poate funcţiona în continuare în calitate de întreprindere separată.

Vânzarea întreprinderii (afacerii) debitorului în cadrul procesului de insolvabilitate. Potrivit art. 129 al Legii insolvabilităţii [3], în cadrul procesului de insolvabilitate, întreprinderea (afacerea) debitorului poate fi înstrăinată ca un complex patrimonial unic doar cu acordul expres al adunării creditorilor sau al comitetului creditorilor.

În cadrul vânzării întreprinderii se înstrăinează toate tipurile de bunuri destinate activităţii de întreprinzător, inclusiv terenurile, clădirile şi alte construcţii, utilajele, inventarul, materiile prime, producţia, lucrările şi serviciile (denumirea de firmă, mărcile comerciale şi mărcile de serviciu înregistrate), alte drepturi exclusive care aparţin debitorului, cu excepţia drepturilor şi obligaţiilor intransmisibile, precum şi creanţele creditorilor faţă de debitor la data intentării procesului de insolvabilitate, dacă legea nu stabileşte altfel. Vânzarea întreprinderii are loc prin licitaţie sau concurs dacă adunarea sau comitetul creditorilor nu stabileşte altfel.

Referințe bibliografice:

1. Chelaru O., Mihalache Iu. Aspecte cu privire la obiectul şi forma contractului de vînzare-cumpărare a întreprinderii ca un complex patrimonial unic. În: Revista Naţională de Drept, 2007, nr.11.
2. Codul civil al Republicii Moldova Nr. 1107 din 06.06.2002. În Monitorul Oficial Nr 66-75 din 01.03.2019, art.132.
3. Legea insolvabilităţii Nr.149 din 29.06.2012. În Monitorul Oficial № 193-197 din 14.09.2012, art.663.
4. Legea cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi Nr.845 din 03.01.1992. În Monitorul Parlamentului Nr.2 din 28.02.1994, art.33.
5. Mihalache Iu. Aspecte cu privire la vînzarea-cumpărare întreprinderii ca complex patrimonial unic. În: Бизнес-Право, 2007, nr.4.
6. Mihalache Iu. Forma contractului de vînzare-cumpărare a întreprinderii ca un complex patrimonial unic. În: STUDIA UNIVERSITATIS. Revista Ştiinţifică a Universităţii de Stat din Moldova, 2007, nr.6.
7. Roşca N., Baieş S. Dreptul afacerilor. Ed. a 3-a. Chişinău: Î.S.F.E.P. „Tipografia Centrală”, 2011.
8. Каленик А.В. Институт предприятия в системе предпринимательского права / Предпринимательское право и методика его преподавания (Материалы междунар. научно-практич. конф. МГЮА). - Москва: ИД „Юриспруденция”, 2008.
9. Каленик А.В. Коммерческое (предпринимательское) право. Ed. a 3-a. Chișinău: „Tipografia din Bălți” S.R.L., 2008.
10. Каленик А.В. Основы правового регулирования предпринимательства и предприятий в Республике Молдова: состояние, тенденции развития и проблемы // Предпринимательское право. - Москва, 2009, № 2.
11. Каленик А.В. Особенности правового режима предприятия как объекта гражданских прав по законодательству Республики Молдова и Украины. În: Гражданское законодательство Республики Молдова и Украины: традиции, современность, перспективы: коллективная монография / Халабуденко О.А, Харитонов Е.О., Харитонова Е.И. [и др.]; под ред. О.А. Халабуденко (науч. ред.), Е.О. Харитонова; Междунар. независимый ун-т Молдовы, Нац. ун-т «Одесская юридическая акад.» - Кишинэу: ULIM ; Одесса: Б. и., 2012.